

ІСТОРІЯ І КУЛЬТУРА ЛОКАЛЬНОГО СОЦІУМУ

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ БУДЖАКА

Ярослав Кічук

*доктор педагогічних наук, професор
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
izmayil@ukr.net*

Тетяна Шевчук

*доктор філологічних наук, професор
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
shevchuktat2@gmail.com*

Наталія Урсу

*адміністратор
Інформаційний центр Румунії при ІДГУ
ceninfrom.ua@gmail.com*

На противагу процесам глобалізації епохи постмодерна в політичному, суспільному та економічному житті на загальноєвропейському просторі оформився і стрімко розвивається громадський рух партикуляризації етнічної свідомості з метою збереження основ національної ідентичності. Проблеми взаємодії універсального і регіонального, локального і державного, між інтеграцією і фрагментацією, універсалізацією і партикуляризацією, масовою і самобутньою культурою обумовили специфіку сучасного культурно-політичного ландшафту.

Після надбання Україною незалежності в 1991 р. одним із проявів громадської активності стало створення національно-культурних громадських організацій, кількість яких невпинно зростає. Розпад СРСР дав потужний поштовх до розбудови

демократії та громадянського суспільства як стратегічного курсу розвитку країни. Суттєву роль у цьому процесі відіграв етнічний фактор, адже Україна історично сформувалась як полінаціональна держава з виразним конфесійним лібералізмом. Найбільша активність відбувається у прикордонних регіонах, одним із яких є Буджак (загальна площа 13063 кв. км.) – український регіон на півдні Одеської області, розташований між дельтами Дністра і Дунаю на кордонах з Румунією та Молдовою. Альтернативні назви регіону – Українське Придунав'я, Південна Бессарабія, Дунай-Пруто-Дністровське межиріччя співіснують у науковому і популярному вжитку.

З кінця 1980-х рр. на території Буджацького фронтіру спостерігається відчутне зростання етнічної самосвідомості, загострена увага регіональних спільнот до збереження і розвитку своїх національних мов і культурних традицій. Відтак, імперативом розвитку українського постімперського трансформаційного суспільства стала синергія діяльності національно-культурних товариств (НКТ) – громадських об'єднань, сформованих з метою розвитку мови та культури (традицій, обрядів та вірувань, мистецтва пісні й танку, етнічного одягу та народних промислів) задля збереження культурної самобутності своїх етнічних груп, взаємопорозуміння у міжетнічних стосунках, культурного діалогу і толерантності.

Значна кількість громадських організацій регіональних національних об'єднань сформувалася в Одеській області, де проживають представники багатьох національностей. Згідно з даними державного комітету статистики України за переписом 2001 р., національний склад населення Одеської області представлений українцями (1542, 3 тис.); росіянами (508, 5 тис.); болгарами (150, 7 тис.); румунами/молдаванами (123, 8 тис.); гагаузами (27, 6 тис.) та іншими етнічними групами [3]. Відтак, на півдні Одеської області локалізовані представники найбільших національних спільнот: українці, росіяни, болгары, гагаузи, румуни (молдавани), албанці, греки, поляки, євреї, вірмени та ін. Більшість неурядових громадських організацій етнічних груп

Буджака функціонує в районних центрах регіону (Ізмаїл, Білгород-Дністровський, Болград, Арциз, Рені) та обласному центрі – м. Одеса.

Українські громадські об'єднання.

Емблема Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

Ізмаїльська міська первинна організація Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка є відділенням найдавнішої проукраїнської громадської організації – товариства «Просвіта» (1868-1939), яке поновило свою діяльність з 1989 р., розпочавши нову сторінку громадської активності в історії українського державотворення. Метою громадської організації з часів заснування та відродження є

утвердження і популяризація української національної ідеї, утвердження української мови як державної, консолідація народної спільноти у справах розвитку національної культури, відродження історичної пам'яті, піднесення національної свідомості і духовності українського народу.

Ізмаїльський осередок товариства «Просвіта» був сформований за ініціативи ізмаїльського громадського діяча і поета Михайла Василюка (1942-1991), члена Спілки кобзарів України, організатора жіночого музичного колективу «Кобзарська дума». У 1994 р. відбулася офіційна реєстрація Ізмаїльської організації «Просвіти», яка незмінно функціонує під головуванням громадського активіста Юрія Якусевича. Громадська активність членів організації скерована на популяризацію української ідеї на численних просвітницьких заходах, лекціях, вшануванні визначних подій та постатей української культури. З 2009 р. Ізмаїльське відділення «Просвіти» виступає ініціатором щорічного проведення «Свята вулиці Шевченка», яке носить фестивальний характер. Лекційні заходи відбуваються у бібліотеці для юнацтва, на спортивних майданчиках проходять спортивні змагання, а святкову атмосферу створюють концерти під відкритим небом духовного

оркестру, колективів самодіяльності, виставки виробів народних промислів і сувенірної продукції.

Ізмаїльська міська первинна організація Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка тісно співпрацює з іншими проукраїнськими громадськими організаціями та місцевими осередками політичних партій, серед яких: Ізмаїльська міська організація Народного Руху України (голова – Володимир Вакуленко), Ізмаїльська міська організація Конгресу Українських Націоналістів (голова – Павло Гречаний), Ізмаїльська міська партійна організація Всеукраїнського об'єднання «Свобода» (голова – Олександр Сердюк) й ін.

Румунські громадські організації.

Перед розпадом СРСР активізувалися процеси створення національно-культурних організацій бессарабських румун. Активісти Анатолій Кокош, Думітру Хашдеу, Петру Грозаву, Тудор та Василь Іордакеску, Валеріу Кожокару й ін. прагнули мобілізувати румунські громади, надихаючись прогресивними ідеями відродження національної культури у спілкуванні з діячами культурного товариства «Дунай і море» (створеного в 1990 р. для румунів з Буджака у м. Кишинів, голова – Петру Грозаву) та з представниками Всеукраїнської громадської організації «Християнсько-демократичний альянс румунів України» (м. Чернівці, голова – Констянтин Олару), які ініціювали відкриття в 1991 р. її філії в Ізмаїлі.

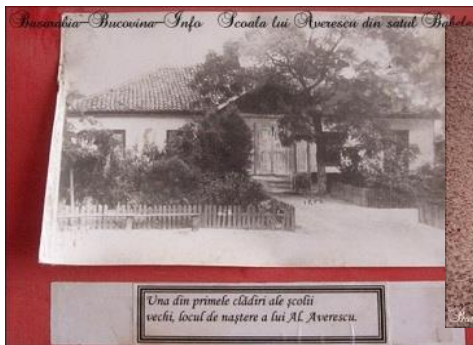

Думітру Хашдеу

Думітру Хашдеу стояв на початку руху національного відродження серед громадян південної Бессарабії. У той час він працював вчителем історії в середній школі з румунською мовою викладання с. Озерне (Бабеле), Ізмаїльського району. У 1991 р. в будинку культури м. Ізмаїл, Думітру Хашдеу разом з Анатолем Кокош та журналістом Петру Грозаву організували першу конференцію для румуномовних громадських діячів. На цій зустрічі і було прийнято історичне рішення про створення філії «Християнсько-демократичного альянсу румунів

України» (голова – Анатол Кокош), а пізніше впродовж багатьох років нею керував Думітру Хашдеу. Незважаючи на те, що філія залишилася незареєстрованою, її культурно-просвітницька діяльність була значною.

Думітру Хашдеу був одним з головних ініціаторів встановлення пам'ятної дошки, присвяченої маршалу Румунії Олександру Авереску (1859–1938), що народився в містечку Бабеле. В 1993 р. під патронатом президента Румунії Еміля КонстантINESКУ та Президента України Леоніда Кучми меморіальна дошка була встановлена на будівлі школи цього села, а пізніше – відкрито музей Олександру Авереску.

Будинок, де народився
О. Авереску

меморіальна дошка

Фотографії з музею
О. Авереску в с. Бабеле

Він також сприяв відкриттю румунського відділення в Ізмаїльському державному університеті, облаштуванню кабінету румунської мови та літератури в ІДГУ, наповненню бібліотечних фондів, організації стажування в Румунії викладачів і студентів; зіграв важливу роль в організації перших душевних та емоційних зустрічей румунської спільноти Буджака з однодумцями й перші після падіння «залізної завіси» поїздки в Румунію. У 1994 р. заклав основу дружніх стосунків між лідерами румунської спільноти та громадською організацією «М. Когелнічану» асоціації «Астра» (м. Ясси, голова Арета Мошу), яка вже 25 років продовжує співпрацювати з громадськими організаціями Бессарабії та Ізмаїльським державним гуманітарним університетом.

Буджацький фронтир у дзеркалі сучасної гуманітаристики

Кабінет румунської мови
в ІДГУ, 1990-ті рр.

Асоціація ASTRA – Denii
Eminesciencе, Яссу (1998)

Перші зустрічі румунської
громади

У 1994 р. Думітру Хашдеу разом із викладачами університету з відділення румунської мови заклав основи першої міжнародної співпраці між Університетом «Нижній Дунай» м. Галац (Румунія) та Ізмаїльським державним педагогічним інститутом, після чого було підписано перший Протокол про співпрацю.

Підписання договору

про співробітництво між
ІДГУ

та «Dunărea de Jos»
(1994)

Вагомими культурними здобутками позначилася діяльність пошукового історико-етнографічного клубу учнів і молоді «Істрос», заснованого відомим краєзнавцем, громадським діячем Валеіу Кожокару (1957-2010), директором історико-краєзнавчого музею м. Рені. Археолог, історик, письменник і педагог за фахом він зумів згуртувати навколо себе молодь, яка на волонтерських началах брала участь в археологічних розкопках на берегах озер Кагул і Ялпуг, багатих на дивовижні знахідки з минулого. Ряд артефактів з городищ Картал і Сату Ноу (старовинних монет, прикрас, керамічних виробів), віднайдених ентузіастами клубу

«Істрос», поповнили колекції Ренійського історико-краєзнавчого та Одеського археологічного музею НАНУ. В.М. Кожокару багато сил і енергії вклав в організацію і проведення трьох науково-практичних конференцій «Історія та археологія Нижнього Подунав'я» (1989, 1991, 1997), присвяченій пам'яті А.І.Доватура, в яких брали участь вчені з України, Румунії, Болгарії, Сербії, Молдови та Росії.

Сергій Агульніков зазначає: «В.М. Кожокару є автором понад 35 наукових публікацій, присвячених нумізматиці, археології, топоніміці. Найбільш вагомими з них присвячені дослідженню давньої переправи через Дунай у с.Новосельське, римській епіграфіці, пов'язаної з цим ділянкою і давнім валам Дунай-Дністровського межиріччя. Ним у співавторстві з професором П.О. Каришковським, було опубліковано унікальну епіграфічну пам'ятку з присвятою Юпітеру від центуріона Аврелія з першого Італійського Легіону, знайденого на півострові Сату Ноу біля залишків римської дороги. Завдяки цьому напису вдалося з'ясувати, що у північно-східного узбережжя озера Картал у перших століття нашої ери знаходився римський укріплений пункт, що слугував прикриттям переправи через Дунай і входив в систему Нижньодунайського лимесу» [1, с. 209-211].

Роботи Валеріу Кожокару публікувалися в наукових виданнях України, Молдови, Румунії. Краєзнавець присвятив багато часу вивченню топоніміки півдня Бессарабії [5, с. 271-275]. Він залишався постійним автором цілого ряду статей для газет місцевого та республіканської друку та був автором деяких літературних мініатюр у прозі автобіографічного характеру (цикл «Берег Ялпуга»). У 1995 році Валеріу Кожокару заснував та керував етнографічним музеєм «Дунабіус» при Новосельській школі-ліцеї і залишив після себе колекція археологічних знахідок ренійського району та етнографічних матеріалів, виявлені пошуковцями клубу «Істрос». Під його керівництвом пошуковці клубу «Істрос» створили при Новосельській школі-ліцеї етнографічний музей «Данубіус», в який увійшла колекція

археологічних знахідок ренійського району та етнографічних матеріалів.

За ініціативи Валеріу Кожокару в 1989 р. в Рені були встановлені меморіальні дошки видатним вченим, вихідцям з цих місць: професору історії А.І. Доватуру і професору астрономії А.Н.Дейчу (1989). На виконання Закону України про декомунізацію, в районному Будинку культури м. Рені 14 лютого 2016 р. відбулося громадське обговорення з питання перейменування однієї з вулиць міста іменем Валеріу Кожокару.

«БЕССАРАБІЯ»
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА
РУМУНСЬКА АСОЦІАЦІЯ

ASOCIATIA NAȚIONAL-
CULTURALĂ A ROMÂNILOR
DIN REGIUNEA ODESA
«BASARABIA»

Обласна національно-культурна румунська асоціація «Бессарабія» була зареєстрована 20 червня 2006 р. в с. Утконосівка активістами творчого колективу фольклорного ансамблю «Дор Басарабян» будинку культури с. Утконосівка (Бабаян О.П., Булучевський С.І., Попеску А.С., Попеску В.С., Попеску М.А., Попеску С.О., Тонча О.Г.). Лілія Циганенко у розвідці «Одеська обласна Асоціація «Бессарабія»: особливості становлення та діяльності» (2012) відзначає: «Метою створення організації було сприяння збереженню, відродженню, розвитку та популяризації національної культури бессарабських румун та румунської мови, захист національно-культурних інтересів членів асоціації. Протягом наступних років Асоціація «Бессарабія» виступала ініціатором та організатором чисельних соціокультурних заходів, а саме: щорічної участі одеських учнів в

міжнародній шкільній олімпіаді з румунської мови в Румунії, конференції румунської спільноти Одещини тощо» [12].

Серед здобутків Асоціації є проведення конференції румунської спільноти «Комплексні проблеми румунської спільноти Одеської області: освіта, культура, релігія, права осіб які належать до румунської національної меншини України» (26 серпня, 2007); науково-культурного заходу «Багатокультурність у Південній Бессарабії» (10-11 травня, 2008); заснування обласної газети румунською мовою «Pro Basarabia» (з 2008); фестиваль «Караван румунського театру та фольклору в Південній Бессарабії» (2010); концерт-вшанування композитора Г. Музическу (1975-1981) у Палаці культури ім. Т.Г. Шевченка м. Ізмаїл (2013); форму румуномовних вчителів Одеської області (2014); проведення першого фольклорного фестивалю румунів України (2016); конференція «Великі румунські особистості з історичної Бессарабії» в Інформаційному Центрі Румунії при ІДГУ (2019) й ін.

Асоціація «Бессарабія» докладает значних зусиль за допомогою офіційних декларацій та відкритих листів на підтримку румуномовної спільноти Одеської області. 15 червня 2014 року вона ініціює та організовує Перший форум румуномовних вчителів Одеської області. Учасники зустрічі обговорили основне та *життєво важливе* питання для румуномовних громад Південної Бессарабії офіційно та публічно визнати ідентичність румунської мови необхідності об'єднання навчальних програм викладання румунської мови в ЗОШ Одеській області з тими, що діють для Закарпатської та Чернівецької областей. На Другому Форумі румуномовних вчителів Одеської області (25-го березня 2018 р.) було прийнято рішення щодо необхідності створення румунської педагогічної асоціації в Одеській області та заснування громадської організації «Асоціація педагогічних працівників румунської національності Одеської області» (рум.: ACDERRO – Asociația Cadrelor Didactice de Etnie Română din regiunea Odesa) під головуванням Михайла Мечіняну – вчителя математики с. Картал/Орлівка Ренійського району.

10 вересня 2020 р. представники румунських національно-культурних товариств південної Одещини підготували офіційне звернення Міністерству Закордонних Справ Румунії щодо ініціювання процедури відкриття консульства Румунії в м. Ізмаїл Одеської області по взаємності до намірів відкриття Україною консульства у м. Сігету-Мармаціей (Румунія) з метою полегшення користування послугами консульства румуномовними громадянами України на півдні Бессарабії, точніше у Ренійському, Ізмаїльському та Кілійському районах.

Потужним поштовхом до згуртування румунської спільноти Бессарабії стало відкриття в 2016 р. Інформаційного Центру Румунії при Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, який очолила адміністратор Наталія Урсу. Інформаційний центр Румунії, створений на основі протоколу, підписаного між Міністерством Закордонних Справ Румунії та Ізмаїльським державним гуманітарним університетом, є одиницею інформування, просування та викладання румунської мови, культури та цивілізації без утворення юридичної особи. Центр створений для надання допомоги в проєктах і програмах в галузі освіти, виховні, культури, історії, географії, ознайомлення з тематикою Європейського Союзу, культури Румунії, презентації актуальних можливостей сусідньої країни в туристичній та економічній галузях, координації політики добросусідства та транскордонного співробітництва між трьома сусідніми країнами: Україною, Румунією та Молдовою.

*Урочисте відкриття Інформаційного Центру Румунії
при Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (2016)*

Результатом плідної діяльності Центру стала реалізація низки важливих проектів, серед яких «Розширення та просування румунської мови в румунсько-українському транскордонні просторі. Курс румунської мови для початківців» (2017); «Організація та функціонування Інформаційного центру Румунії в місті» (2018, 2019) в рамках договору на надання грантового фінансування від Міністерства румун звідусіль (Румунія). Інтерес до вивчення румунської мови в регіоні демонструє стійку динаміку: з 2017 по 2020 р. заняття відвідували понад 300 дітей та дорослих осіб, отримуючи знання безкоштовно. Іншим помітним здобутком стало відкриття у партнерстві з Румунським інститутом культури недільної школи румунської мови для дітей м. Ізмаїл.

*Курси румунської мови,
культури та цивілізації у ІЦР*

*Школа румунської мови для
дітей м. Ізмаїл*

В рамках культурно-просвітницької діяльності Румунський інформаційний центр при ІДГУ співпрацює з державним департаментом румунів звідусіль, освітніми установами Румунії та України, місцевими та румунськими культурними організаціями. Починаючи з 2017 року, Румунський інформаційний центр ініціює та проводить низку освітніх та культурних заходів, що мають особливе значення для просування румунської мови, культури та цивілізації у регіоні. Започаткований з 2018 р. працівниками Центру Національний регіональний фестиваль «Парад юних талантів» об'єднує талановитих дітей, захоплених румунською народною й інструментальною музикою, народним танцем, театральними

виставами, малюванням за фінансової підтримки Румунського інституту культури.

Серед національних свят Румунії, організацією яких займається Інформаційний Центр Румунії при ІДГУ – Національний День, День Національної культури, День Румунської мови, свято Мерцішор тощо. Іншим важливим напрямом діяльності Центру є організація і проведення наукових конференцій. Першим заходом став круглий стіл, присвячений Міжнародному дню свято Дунаю (2017), який налагодив співпрацю Ізмаїльського державного гуманітарного університету з румунськими партнерами з музею Кароля I Браїла (Румунія). Щорічними стали міжнародні конференції, присвячені Дню культури Румунії (з 2017 р.) за участі діячів культури румунської національної громади Буджака.

Окремим напрямком культурно-просвітницької діяльності є проведення щорічного фестивалю румуномовної поезії з метою зустрічі творчих особистостей та обміну думками, результатом чого в 2019 р. стало формування літературного угруповання «Відлуння Буджака» (Esoul Bugeacului) при Інформаційного Центру Румунії при ІДГУ. Наталія Урсу у співпраці з поетом Вадимом Бачинським опублікували дві колективні поетичні збірки румуномовних поетів Буджака: «Poeti sud-basarabeni. Omagiu Limbii Române» (2018) та «Izvoare din Bugeac» (2018). Результатом роботи угруповання «Відлуння Буджака» стало співучасть у проекті МОН України «Регіональна література і живопис етнічних груп Українського Придунав'я як засіб формування колективної ідентичності локального соціуму» (керівник – проф. Тетяна Шевчук). Румуномовна поезія спілчан у паралельному перекладі державною мовою представлена у третьому випуску «Esoul Bugeacului» (серія «Поезія Буджака», Випуск 3). За координаційної діяльності Інформаційного Центру Румунії при ІДГУ, румуномовні поети співпрацюють і з Вищою школою мистецтв «Haricleea Darclee» та гуртком «Casa Speranței» SARF м. Браїла (Румунія).

Інформаційний Центр Румунії при ІДГУ активно співпрацює з

іншими румунськими національно-культурними товариствами. У партнерстві з Асоціацією АСТРА «Михайло Когальніцану» (м. Ясси, Румунія) щорічно організуються поїздки дітей з національних шкіл Одеської області до літніх шкіл за фінансового сприяння румунської сторони. У партнерстві з Асоціацією «Данубіус» (м. Галац, Румунія) організовано участь понад 100 вчителів з румунських шкіл Одеси (Україна) у транскордонному проекті «Дунайська літня школа» за фінансової підтримки Міністерства румун звідусіль. Окремим видом діяльності Центру є проведення регіонального форуму для вчителів з румунських шкіл, активістів та викладачів ІДГУ. Пріоритетними цілями Центру залишаються популяризація, розвиток, збереження культурної й мовної ідентичності, традицій і звичаїв, культурних та духовних цінностей румунів Буджака.

Болгарські національно-культурні товариства.

Вельми активною є культурно-просвітницька діяльність болгар Бессарабії. За понад двохсотлітню історію переселення в Буджак, в умовах відсутності контактів з історичною батьківщиною, компактно проживаючі у регіоні болгари зуміли зберегти свою мову, народні традиції і звичаї, незважаючи на прагнення будь-якого уряду їх асимілювати. Перше неофіційне товариство бессарабських болгар сформувалося в 1944 р. в Софії з числа болгарських репатріантів, що втекли того ж року на свою історичну батьківщину.

Авторам цієї статті відомі імена двох членів першої громади бессарабських болгар, жителів с. Чійший: Петро Недов і Михайло Константинов. Директор Огородненського історико-краєзнавчого музею Ганна Константинова люб'язно надала архівні фотоматеріали, пов'язані з цією героїчною сторінкою з життя болгарських патріотів:

Болгарський активіст
Петро Недов (1926–
2009)

Союз бессарабських болгар, 1944, Софія
(архів Істрико-краєзнавчого музею с. Городне-
Чійший Болградського району Одеської області)

Одним і перших і найбільш послідовних болгарських активістів був професор Петро Недов (1926–2009). До війни він не зміг отримати в Бессарабії спеціальної освіти через принципове небажання оформити документ, який засвідчив би його румунське походження, що було обов'язковою умовою для отримання освіти. Після входження Бессарабії до складу СРСР втікачі з великими надіями повертаються на батьківщину, проте вже в 1950 р. Недов і група чійшийців потрапляє під арешт із звинуваченнями в націоналістичній діяльності і отримує термін ув'язнення – 25 років таборів ... На щастя, в епоху хрущовської відлиги вирок був переглянутий і через сім років Петро Недов зміг повернутися в Бессарабію і зробити блискучу наукову кар'єру в області виноградарства. Страху перед новими арештами він не відчував і вже в 1965 р. домагається прийому в Центральному комітеті ЦК КПРС з вимогою ввести в школах Болградського району вивчення болгарської мови і літератури. В епоху брежнєвського застою подібні ініціативи не мали шансу на реалізацію, а нові можливості для болгарських громадських діячів відкрилися в кінці 1990-х рр.

Першою офіційною громадською організацією бессарабських болгар стало товариство «Кирила та Методія» (1989). Його представляли Віктор Стоянов (голова), Микола Тодоров, Анастасія Димитрова, Петро Маргарит, Мирон Дерменжи й інші активісти

болгарського та гагаузького походження, які ще з 1970-х років обговорювали проєкти національного відродження бессарабських болгар. 24 травня 1987 р. в Ізмаїлі відбулася перша Кирило-Мефодіївська конференція для болгарських суспільних діячів. Передові ідеї викладалися в друкованих виданнях «Български глас», «Камбана», «999». Останнє носило символічну цифрову назву через закон про тираж неліцензійного видання, який не мав перевищувати 1000 примірників.

В 1987 р. члени товариства «Кирила і Мефодія» підготували офіційне звернення до Верховної Ради СРСР за підписом жителів болгарських сіл України і Молдови з вимогою ввести болгарську мову в шкільну програму в місцях компактного проживання болгар. Ініціативна група в особі Петра Русєва (с. Кубей), Миколи Тодорова (с. Валя-Пержей) і Івана Половнюка (с. Кам'янка) в березні 1986 року, під час проведення XXVII з'їзду КПРС, вирушили до Москви з офіційним зверненням від імені бессарабських болгар, копії якого залишили в ЦК партії, профспілки та редакції газети «Комсомольская правда». Це звернення мало успіх, і незабаром були організовані перші курси болгарської мови для факультативного викладання в школах. Однак ця ініціатива зустріла несподіваний опір з боку місцевих органів влади та дирекції шкіл Болградського району, які в традиціях радянської риторики в 1989 р. шаблонно звинуватили активістів громадської організації «Кирило і Мефодій» в націоналізмі й екстремізмі на конференції вчителів, директорів та голів сільських рад болгарських шкіл [6].

Хід історії визначив інший вектор розвитку національно-культурних проблем регіону. Після розвалу СРСР потужну підтримку болгарській діаспорі надала влада Республіки Болгарія в особі Генерального консула Руска Джамджиева, голови «Агенція за българите в чужбина» Георгія Данаїлова, а також болгарських родолюбців (Микола Караїванов й ін.), які після падіння «залізної завіси» з ентузіазмом вирішували питання відродження болгарської самосвідомості і подолання радянських партійно-номенклатурних стереотипів, розробляли нову концепцію

навчання в Болградській гімназії, вирішували питання прийому українських громадян болгарського походження в середні та вищі навчальні заклади освіти Болгарії на особливих умовах.

Починаючи з 1985 г. в болгарських селах Одеської області повсюдно створюються ансамблі народних пісень, музики й танців, які активно включаються в культурне життя регіону поряд з визнаними колективами, що мають офіційний статус «народних». Наприклад, в 1968 р. статус «народний» отримав ансамбль болгарської пісні й танцю «Ізвор» (с. Чійший), а в 1975 році його творчий колектив отримав малу золоту медаль ВДНГ СРСР. У серпні 1991 року відбувся перший Загальноукраїнський фестиваль болгарської культури (Болград). Паралельно з регіональним культурним рухом виникає «Одеське обласне болгарське дружество» (1989), яке цього ж року заснувало газету «Роден край», а з 1990 – цикл радіо і телевізійних передач на болгарській мові.

У 1990 р. в Болгарії було зареєстровано товариство «Родолубець» (Софія), діяльність якого була орієнтована на налагодження культурних зв'язків із співвітчизниками Буджака, Молдови, Таврії, Казахстану і Сибіру, а також інформування широкої спільноти про життя болгарської діаспори в СРСР. У наші дні за ініціативи товариства проводиться щорічний круглий стіл «Суспільні та культурні проблеми болгар в Бессарабії, Таврії та Криму і роль громадських організацій» (з 2008 р.), творчі вечори, друкується альманах «Родолубець» тощо. А на початку 1990-х років у Болграді відбувалися перші хвилюючі зустрічі учасників руху, проводилися перші культурні заходи, на яких обговорювалися прогресивні ідеї болгарського відродження в Україні.

Кубейський активіст Петро Русев підкреслює, що неспокушені співвітчизники жадібно сприймали будь-яку інформацію щодо своїх прав і нових можливостей, які відкривав перед ними курс країни на перебудову і гласність. Так, болгары України отримали значну підтримку з боку своєї історичної батьківщини, громадяни якої, в свою чергу, з подивом відкрили для себе існування

численного, етнічно орієнтованого світу радянських болгар, що зберегли національну самосвідомість і загальну культуру: мову, танець, пісні, костюм, народні вірування, традиції, кухню. «Протягом десятиліть, пише болгарський письменник А. Міланов, доля болгар на Україні перебувала поза увагою нашої громадськості. 45 років про них майже не згадувалося – начебто вони й не існували. Тоді як в цілому їх налічується не менше 500 000» [8, с. 4]. Тим часом, найбільша імперія світу перед своїм майбутнім розпадом вже втрачала контроль над народними рухами морально піднесених мас і незабаром вимогливо зазвучали заклики до створення територіальної автономії для бессарабських болгар...

У березні та травні 1991 р. проводяться перші масштабні зустрічі та обговорення напрямків розвитку болгарського руху в Бессарабії. 3 березня за ініціативою болгарського незалежного товариства імені Кирила і Мефодія в умовах жорсткої протидії партійного апарату району і області в Болграді була проведена конференція з питань національних проблем болгар СРСР, на якій головував проф. Петро Недов. Вона проходила в умовах крайньої опору комуністів і, за свідченням організаторів, порядок денний був затверджений тільки на п'ятій годині після початку конференції [11, с. 2].

Отримавши з обкому партії завдання перехопити ініціативу, 19 травня 1991 р. партапаратчики провели так званий I з'їзд болгар СРСР. Створена за його результатами Асоціація болгар СРСР (голова І.І. Македонський, перший секретар РК КПУ) стала «мертвонародженим дитям», створеним комуністами напередодні повного краху радянської імперії. Після проведення з'їзду в Болградському віснику «999» було опубліковано протестну заяву ради товариства імені Кирила і Мефодія щодо цього «політичного фарсу» і «спектаклю», реальною метою якої було придушення незалежного болгарського руху.

В опублікованій в віснику полум'яної промови Миколи Тодорова, члена ради товариства Кирила і Мефодія, яку він виголосив 19 травня на I-му З'їзді болгар СРСР, акцентувалася увага на повному політичному безправ'ї бессарабських болгар, які вже після 1856 року втратили всі свої привілеї і пройшли страшний шлях політичного безправ'я, національного приниження, голодомору, насильницької колективізації і репресій, русифікації, викорінення національних звичаїв, знуцання над релігійними почуттями. «Перше, що зробили сталіністи, – підкреслив Тодоров, – освоюючи Бессарабію в 1940 році, провели межу між Україною і Молдавською РСР по живому тілу болгарського етносу, залишивши сто тисяч болгар в молдавській і двісті тисяч – в українській частині Буджака. В українській частині майже всі болгарські села були перейменовані, отримавши ідеологічні і садово-городні назви. А чого варті такі назви, як Рівне, Городнє, Холмське, Острівне (це посеред степового-то Буджака). <...> У нашому регіоні залишається в силі повна монопольна влада КПРС в особі її обласних, районних і місцевих структур. А оскільки КПРС і її структури залишаються знаряддям імперської політики центру, то фактично болгар залишаються рабами імперії. В умовах боротьби українського народу за повний суверенітет, імперський центр неминуче намагатиметься використовувати партійні структури для того,

щоб протиставити болгарський народ законним прагненням українців до незалежності – тобто болгари будуть ще фактично перетворені і в заручників імперії. Цей процес почався вже зараз. Згідно з указом обкому в нашому регіоні організовуються мітинги, на яких лякають Рухом, українським націоналізмом, бандерівщиною. А коли голова товариства Кирила і Мефодія робочий Віктор Стоянов на одному з таких партійних мітингів висловив обурення прагненням партапарату втягнути болгарський народ в антирухівську істерію і навіть висловив підтримку РУХу, місцеві партократи були у нестямі від сказу» [11, с. 2]. І вже під вимкнений мікрофон Микола Тодоров закликав присутніх І З'їзді болгар СРСР об'єднатися з українським демократичним рухом в боротьбі за суверенітет України, після чого говорити про перспективи самоврядування болгарського народу.

Паралельно з регіональним культурним рухом виникає «Одеське обласне болгарське товариство» (1989), яке того ж року заснувало газету «Роден край», а з 1990 – цикл болгаромовних радіо і телевізійних передач.

У незалежній Україні болгарський національний рух розвивається в геометричній прогресії. Публікуються збірки поезії та прози бессарабських і таврійських болгар Петра Бурлак-Волканова, Тодора Стоянова, Іллі Волкова, Мішо Хаджийського й ін. У 1993 р. створено Асоціацію болгар України під головуванням народного депутата України Антона Кіссе. Центри болгарської культури відкриваються у Болграді (1997), Одесі (1999), Бердянську (1999). У вересні 1998 р. в Одесі був проведений перший собор болгар України, який став постійним і яскравим етнофестивалем у культурному житті Одеської області. З 2002 р. Асоціація болгар України засновує премію «Людина року», лауреатами якої щорічно стають вісім-десять номінантів від різних громадських організацій, які внесли значний внесок у розвиток болгарської культури: вчителі, художники, музиканти, спортсмени, діячі науки і культури, підприємці-меценати, зокрема і громадяни

Республіки Болгарія, що підтримують культурний рух болгар України [7, с. 189–195].

Сьогодні функціонують близька сотні болгарських громадських організацій в Одеській, Київській, Харківській, Кропивницькій, Запорізькій, Миколаївській областях та Криму. В Одеській області найбільш активними є болгарські товариства «Кирила та Мефодія» (Болград), «Хан Аспарух» (Болград), Конгрес болгар України (Одеса), громадські організації імені Святої Софії (Ізмаїл) та Христо Ботєва (Ізмаїл), «Родніні» (Ізмаїл) й ін.

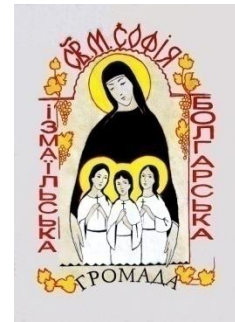
Емблема громадської організації «Асоціація болгар України» (Одеса, 1993)

Емблема болгарської громадської організації «Кирила і Мефодія» (Болград, 1989)

Емблема одеської громадської організації «Конгрес болгар України» (Одеса, 2007)

Емблема ізмаїльської громадської організації імені Святої Софії (Ізмаїл, 2001)

Їх діяльність сфокусована навколо питань розвитку культури, мови і традицій болгарської діаспори в Україні: відкриття недільних національних шкіл, збереження і примноження історичних пам'яток (відкриття пам'ятників, барельєфів, меморіальних дощок), проведення конгресів, фестивалів, виставок; вшанування пам'яті національних героїв; святкування православних свят і пам'ятних дат в історії Болгарії, відродження унікальних національних традицій; розвитку культурних зв'язків з Республікою Болгарія. Сьогодні представники болгарського спільноти Одещини вшановують національні свята: День визволення Болгарії (3 березня), День слов'янської писемності і культури в честь просвітителів Кирила і Мефодія (24 травня), День пам'яті болгарського поета і революціонера Христо Ботєва (2

червня), День об'єднання болгарських земель (6 вересня), День незалежності Болгарії (22 вересня), День бессарабських болгар (29 жовтня).

З православних свят широко відзначається Різдво Христове, Великдень, Трійця, медовий і яблучний Спаси, Успіння і Різдво пресвятої Богородиці, День пам'яті святих мучениць Віри, Надії, Любові та матері їх Софії. Особливо шанований у День святого Георгія – покровителя Болгарії, до якого готуються національні страви з баранини (курбан). Особливі культурні заходи проводяться на честь Дня святого християнського мученика Трифона Апамейського (Трифон Зарезан): зустріч громади, обрання короля виноградників, полив підрізаної лози вином, спільна молитва про майбутній щедрий врожай і народні гуляння. Серед народних свят найбільш поширені колядування; Масляна з катанням на санях і гуляннями; Баба Марта з традиційним виготовленням і обміном мартиничками (1 березня); Русалії (тиждень перед Трійцею) зі зборами общини, іграми, поминанням померлих і взаємним прощенням [7, с. 8-11].

На офіційних культурних заходах останніх років було відкрито меморіальну дошку (2008) і пам'ятник генералу Івану Колєву (1864-1917) в батьківському домі героя Болгарії, який народився в с. Банівка (Беняса), пам'ятник болгарським ополченцям, загиблим в російсько-турецькій війні 1877-1878 рр. (Болград, 2012), меморіальний камінь з пам'ятною дошкою Олександру Малинову в с. Оріхівка (Пандаклія, 2017) з нагоди 150-річчя з дня народження цього видатного політичного діяча Болгарії. Іншою резонансною подією 2017 року стало відкриття в м. Болград монумента головному попечителю й голові комітету іноземних колоністів генералу І. Н. Інзову (1768-1845), а в 2020 р. в Ізмаїлі відкрито Христо Ботеву.

Головним освітнім центром болгар України стала спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат «Болградська гімназія ім. Г.С. Раковського», в якій навчаються не тільки діти Болграда і Болградського району, але й діти з Миколаївської, Запорізької та інших областей України, де компактно проживають

болгаромовні родини. Як відомо, гімназія була заснована в 1858 р. на кошти молдавського державного діяча болгарського походження Нікола Богоріді (рум. Nicolae Vogoride, 1820–1863) у короткостроковий період приналежності регіону до Молдавського князівства (1858–1861). Цей навчальний заклад знаходиться під патронатом Міністерства освіти і науки України та Міністерства освіти і науки Республіки Болгарія, оскільки з початку свого заснування він був «кузнею кадрів» для національного визволення і державного будівництва Болгарії: майбутніх прем'єр-міністрів (Димитр Греков, Олександр Малинов), міністрів (Димитр Агура, Іван Салабашев, Георгі Згуров, Іов Титорів), академіка і першого ректора Софійського університету (Олександр Теодоров-Балан), генералів (Данаїл Ніколаєв, Георгі Тодоров) та інших видатних діячів науки, культури і політики (Драгомир Казаков, Іван Вулпе й ін.). В умовах частої зміни влади постійно змінювався статус і назви закладу: румунський ліцей (1876), російська восьмерична гімназія (1878–1884); державна російська гімназія імені імператора Олександра III (1884), румунський ліцей імені короля Кароля II (1918). У радянський період гімназія зі славним минулим була звичайною загальноосвітньою школою і нічим не відрізнялася від інших навчальних закладів районного значення, її історія і традиції були забуті.

Свято «Трифон Зарезан» у с. Криничне Болградського р-ну (лютий, 2016)

Пам'ятник генералу Івану Колєву (1864–1917), с. Банівка

На церемонії вручення нагороди «Людина року» (Асоціація болгар України)

Пам'ятник болгарським ополченцям (Болград, 2012)

Шоу кукерів на Соборі болгар України (м. Білгород-Дністровський, 2018)

Сьогодні в гімназії, яка носить ім'я Г. С. Раковського, навчання здійснюється українською мовою, проте болгарська мова вивчається з 1-го класу. Починаючи з 1990-х років, в гімназії працюють кваліфіковані педагоги з Республіки Болгарія, зокрема вони читають курси «Історія Болгарії», «Болгарська література», «Історія та традиції болгарського народу», які вивчаються як окремі предмети на болгарській мові. Поглиблено вивчається англійська мова. Про якість викладання в болгарській гімназії свідчать її нагороди: Почесна грамота Кабінету Міністрів України, грамота державної Агенції болгар за кордоном, пам'ятна медаль «Паїсій Хилендарський», почесний знак «Флагмани освіти і науки України» (двічі). Мультимедійні комплекси матеріально-технічного забезпечення, комп'ютерні класи, оформлення методичних кабінетів, музей історії закладу, болгарська етнографічна кімната, фонди бібліотеки, щорічна мовна практика в Республіці Болгарія, висока результативність участі учнів в олімпіадах і міжнародних творчих і спортивних конкурсах, повномасштабна позакласна робота зробили Болградську гімназію справжнім флагманом освіти в регіоні та області.

У сільських школах також функціонують класи з болгарською мовою навчання (Огородненська загальноосвітня школа I-III ступенів Болградського району; Каменський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» Ізмаїльського району та ін.). Факультативно болгарську мову вивчають учні 42 навчальних закладів в Арцизькому, Болградському, Іванівському, Ізмаїльському, Кілійському, Саратовському, Тарутинському, Татарбунарському, Ренійському районах. Вчителі-болгаристів проводять щорічні заходи, пов'язані зі святкуванням Дня рідної мови з тематичними декадами («Родна реч омайна, сладка» й ін.) і Дня слов'янської писемності, освіти та культури. Учасники фольклорних шкільних ансамблів беруть активну участь у Всеукраїнському огляді-конкурсі «Таланти твої, Україно», фестивалі народної творчості «Усі ми діти твої, Україно», міжнародних фестивалів болгарської народної творчості та фольклору «Болградське літо» (Болград),

дитячої та юнацької творчості «Сузір'я моря – сонце, радість, краса» (Варна).

Підготовка кадрів і підвищення кваліфікації педагогічного складу для національних шкіл з болгарським складом учнів в Одеській області здійснюється в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова і Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Болгарська філологія в Ізмаїльському державному педагогічному інституті була проліцензована в 1998 р., проте починаючи з 1991 р. в ІГПІ були організовані курси болгарської мови, що засвідчує оголошення, розміщене в Бюградському віснику «999» від 14 червня 1991 р.:

ПРИГЛАШАЕМ НА УЧЕБУ	
Общество имени Кирилла и Мефодия объявляет набор на платные интенсивные курсы болгарского языка с возможным продолжением учебы в ВУЗах Болгарии по специальностям:	— история, — учитель начальных классов, — учитель начальных классов и музыки, — учитель начальных классов и рисования, — учитель начальных классов и физкультуры, — логопедия.
— болгарская филология, — болгарская и английская филология,	
	Курсы будут проходить при Измаильском пединституте с 26 июня по 14 июля. Плата за курсы — 50 руб.
	Для поступления на курсы необходимо предъявить аттестат зрелости и письменную рекомендацию члена совета Общества имени Кирилла и Мефодия по адресу: г. Болград, ул. Училищная, 64, Волкову Илье Георгиевичу. Тел. 2-10 52, 2-25-69.

Велике значення для громадських організацій болгар України має наукова і видавнича діяльність. За сприяння Одеського управління у справах національностей та релігій Одеської обласної державної адміністрації в рамках щорічного етнофестивалю «Всеукраїнський болгарський собор» проводиться міжнародна наукова конференція «Болгари Північного Причорномор'я» з публікацією матеріалів. Яскравою подією стало видання колективної монографії «Буджак: історико-етнографічні нариси південно-західних районів Одещини [2] (за редакцією професорів Олександра Пригаріна, Володимира Станко та фінансової підтримки народного депутата Антона Кіссе), в якій значне місце відведено історії та культурі болгарських переселенців. Наукові заходи у річищі болгаристики є невід'ємною частиною роботи

кафедри слов'янських мов ІДГУ. До 140-річчя визволення Болгарії побачила світ колективна монографія «Культурний простір бессарабських болгар» (2018) за редакцією проф. Тетяни Шевчук та фінансової підтримки голови Ізмаїльської болгарської громади імені Святої Софії Миколи Іванова [7].

Ізмаїльська громадська організація «Громада “Еллада”».

*Емблема Федерації
грецьких товариств
України*

Разом із болгарами, на землі Буджака переселилися греки, які компактно проживали на території тодішніх болгарських земель. У 2002 році була зареєстрована Ізмаїльська громадська організація «Громада “Еллада”» за незмінним головуванням української грекині Тетяни Мітакі – суспільного діяча, активіста і талановитої художниці, члена НСХУ. Ізмаїльська громада “Еллада” входить до Федерації грецьких товариств України, яка на сучасному етапі свого існування

вирішує такі завдання: консолідація греків, розвиток грецьких товариств на основі вивчення мови, популяризації грецької культури, традицій, звичаїв, формування у греків України національної самосвідомості і високої духовності, збереження діаспори в Україні, поглиблення українсько-грецьких відносин з розширенням побратимських зв'язків, зміцнення співпраці з органами влади всіх рівнів, включення в культурно-просвітницькі та соціально-економічні програми Федерації грецьких товариств України широкої багатонаціональної громадськості.

Незважаючи на вельми масштабний ареал розселення давніх греків епохи давньої колонізації Північного Причорномор'я, Буджак є особливим, майже сакральним місцем для стародавньої грецької культури. На о.Зміїний, що знаходиться в 35-кілометровій зоні від дельти Дунаю в територіальних водах Чорного моря України, існував один з найдавніших античних

храмів з культом Ахілла Понтарха (Володаря моря) з оракулом, що вказує на його надзвичайно високий статус. З поширенням християнства храм Ахілла був покинутий і забутий. Змінювалися і назви острова: Острів Левка (Білий, Λευκός), Філоксія (Гостинний, Φιλόξια), острів Блаженних (Μακάρων), Фідонісі (Зміїний, Φίδονισι). За доби османського володарювання фігурує турецькомовна назва Зміїного острова Ілан-Ада (Yılan Adası), та румуномовна Шерпілор (Șerpilor). У румунських народних піснях, записаних в общинах Brăila, Banat, Constanța, Râmnicu Sărat, Ciubanca й інших жудецах [14], збереглися цікаві свідчення народних мас про загадковий храм на священному острові, що отримав в піснях назву «велика Церква дев'яти олтарів» («Biserica sea mare cu 9 altare»), або «монастир Богів» («Mănăstirea Domnilor») [Див. детальніше:13].

Наукове вивчення загадок Зміїного острова епохи грецької колонізації ще чекає на своїх дослідників з боку археологів, істориків, фольклористів. Буджак та Ізмаїл зіграли важливу роль у національному відродженні Греції вже за часів її нової історії. У 1814 р. в Одесі була заснована таємна революційна грецька організація «Філікі Етерія» (Дружнє товариство). У 1820 році її керівники й ідейні натхненники Олександр і Дімітрос Іпсіланті розробили в Ізмаїлі план національно-визвольного повстання у Греції. Відтак, Ізмаїльська громадська організація «Громада “Еллада”» є важливим посередником у реалізації планів Генерального консульства Греції в Одесі щодо найменування центральної алеї Грецького скверу м. Ізмаїл на честь князя Олександра Іпсіланті та встановлення у ньому бюста героя Греції вже у 2020 р. з нагоди 200-річчя проведення історичного засідання таємного зібрання національно-визвольного грецького товариства «Філікі Етерія».

Ізмаїльська грецька громада бере активну участь у культурному житті міста, об'єднує і надихає грецьку громаду регіону, сприяє відновленню її історичної пам'яті і національних традицій.

Товариство «Дім польський – Куява» зареєстроване у 2004 р. під незмінним головуванням активістки Марії Лукашової. Метою громадської організації є збереження польських традицій у місцевого населення з етнічним польським корінням, навчання молодого покоління польській мові та культурі. Серед досягнень громадської організації є налагодження ділових контактів з дипломатичними установами Польщі, обмін культурними цінностями з містом-побратимом Влоцлавеком, проведення днів польської культури в Ізмаїлі з 2006 р., впродовж яких в Ізмаїльській картинній галереї традиційно влаштовуються виставки фотографічного, плакатного, графічного мистецтва, просвітницькі заходи, поетичні вечори тощо. В Ізмаїлі функціонує костел Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, закладений у середині XIX ст. За радянських часів він використовувався як спортзал, у 1996 р. був повернутий не чисельній римо-католицькій релігійній громаді.

Громадські організації бессарабських німців.

Bessarabiendeutscher
Verein e.V.

Емблема громадської організації «Асоціація бессарабських німців» (м. Штудгард, Германія)

У 2006 р. в м. Штудгард (Германія) була зареєстрована «Асоціація бессарабських німців» (Bessarabiendeutsche Verein [9]) на основі об'єднання громадських організацій Landsmannschaft, Hilfskomitee, Heimatmuseum, заснованих відразу після депортації бессарабських німців напередодні Другої світової війни. До 1940 року на території сучасної Одеської області було засновано понад 500 колоній, в Бессарабії – біля 150; у Миколаївський – біля 40 із кількістю жителів від ста осіб. За даними перепису населення 2001 р. в Одеській області мешкає 3778 німців, з них в Одесі – 943 особи.

Станом на 2018 р. кількість членів штудгардської «Асоціації бессарабських німців» налічувала 1900 осіб. У сферу їх громадських

інтересів входить бажання документувати історію, культуру та традиції своїх предків, відновити залишки матеріальної спадщини бессарабських німців. Спосіб життя, звичаї і вірування, літературний доробок та політичне тло доби німецької колонізації Бессарабії вивчаються німецькими істориками, етнографами, краєзнавцями, а для зацікавлених громадян влаштовуються екскурсії на південь Одещини.

Німецькі поселення були розташовані переважно у сучасних Тарутинському, Саратському та Арцизькому районах Одеської області. Значна частина німців мешкала і в обласному центрі. З набуттям України незалежності почався процес національного відродження нечисленних нащадків німецьких колоністів, які через ті чи інші причини залишилися на Одещині. В 1989 р. було засновано Одеське обласне німецьке національно-культурне товариство «Відродження» (Wiedergeburt). На етапі становлення організації першими результатами діяльності громадського об'єднання «Відродження» було відкриття Одеської німецької недільної школи, офіційна реєстрація Євангелично-лютеранської общини (1990) та тривалий процес реставрації архітектурної перлини м. Одеса – лютеранського кафедрального собору Кірха Святого Павла (1825), який тривав впродовж 1990-2010 рр. за рахунок благодійних внесків лютеранських общин Германії. В рамках угоди про культурне співробітництво між Україною та ФРН від 1993 року в Одесу прибули перші вчителі німецької мови з Германії для роботи в недільній та загальноосвітній школах, відкрито культурний центр «Баварський дім» з метою поширення німецької мови та культури.

Іншим важливим вектором діяльності громадської організації «Відродження» є проведення потужної соціальної роботи з надання допомоги постраждалим від репресій нащадкам німецьких колоністів, розшук і надання інформації про німців, репресованих та висланих у Казахстан і Сибір з 1941 р., зокрема діяльність з вивчення втраченої етнічними німцями рідної мови, відродження і популяризація історії та культури етнічних німців України, волонтерський рух з надання соціальної допомоги літнім

та самотнім мешканцям німецького походження. При організації працює хорівий, вокально-інструментальний, танцювальний та фольклорний гуртки, організується літній відпочинок для дітей та інвалідів у оздоровчих дитячих таборах та санаторіях для осіб літнього віку. Члени общини відмічають національно-релігійні свята (Різдво, Пасха, День врожаю, День пам'яті тощо), влаштовують концерти колективів самодіяльності з виконанням національних пісень і танців. Активістами підготовлено цикл телепередач про видатних діячів Одещини німецького походження, читаються публічні лекції про внесок німецьких колоністів в розбудову Одеської області, розроблено екскурсійні програми «німецька Одеса», ведеться плідна співпраця з науково-освітніми центрами та благодійними фондами Германії, запущено інтернет-ресурс «Портал німців України» [10].

Емблема тарутинської громадської організації «Бессарабський дім»

В м. Тарутіно, де в 1814 р. була заснована перша німецька колонія в Бессарабії, у 2008 р. активісткою Світлою Крук зареєстрована громадська організація Німецький культурний центр «Бессарабський дім», яка сьогодні плідно реалізує благодійні освітні і соціальні проекти в тісній співпраці з Асоціацією бессарабських німців (Штудгардт) та іншими громадськими організаціями України, серед яких – Ізмаїльське німецько-культурне товариство «Німецький дім», (2003), яке у 2018 р. стало переможцем у конкурсі грантів з міжрегіональним проектом у галузі етнокультури «Матеріальна культура німецького населення півдня Бессарабії».

Ведеться плідна наукова робота з вивчення історії німецьких колоністів в Україні. Опубліковано книги Ельвіри Плесьської-Зебольд «Одеські німці» (1990) та «Німці Причорномор'я» (2008); Олександра Юнгмайстера «Воєннопонені інтерновані на Україні та Одеській області, 1944-1951 рр.» (2007); Уте Шмідт «Бессарабія. Німецькі колоністи в Причорномор'ї» (2012) тощо.

В останні роки зусиллями Асоціації бессарабських німців, освітніх закладів Одещини (Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Ізмаїльський державний гуманітарний університет) та Германії (Економічний ліцей «Георг-Гольдштайн-Шуле» м. Бад-Урах) було успішно реалізовано низку проектів: «Походження та Батьківщина. Історична пам'ять — майбутнє Європи» (2016); «Буджак (2017); «Ландшафт і люди» (2018), «Покинути батьківщину – знайти батьківщину» (2019). Результати проектної діяльності обговорювалися на наукових заходах: круглий стіл «Бессарабські німці: мова, історія, культура» (Ізмаїл, 2018); науково-практичні конференції «Німці Бессарабії: історичні та лінгвістичні перспективи» (Одеса, 2019), «Крос-культурний код Подунав'я: історико-лінгвістичні студії» (Ізмаїл, 2019).

Громадські організації етнічних албанців.

Піонером албанського громадського руху в Україні стало громадська організація «Рілндія» («Відродження»), заснована у 1993 році з метою збереження мови, культури та встановлення культурних стосунків з Албанією. Усі члени організації є вихідцями з одного населеного пункту – села Каракурт Болградського району Одеської області, заснованого 1811 року етнічними албанцями. В Україні налічується всього чотири села, мешканцями яких є етнічні албанці: с. Каракурт Одеської області, а також села Девнинське, Гаммівка та Георгіївка Запорізької області, активісти яких увійшли в «Союз албанців України» (2016) з метою відродження, збереження і розвитку національно-культурних традицій албанського народу, сприяння зміцненню культурно-економічних зв'язків між Україною та Албанією, захисту політичних і культурно-економічних прав албанців України.

Емблема Ізмаїльської
албанської громади
«Обор Шиптар»

Наймолодшою національно-культурною громадською організацією Буджака є товариство «Ізмаїльська албанська громада «Обор Шиптар»» («Албанський двір», 2018). За короткий строк свого існування члени Ізмаїльської албанської громади «Обор Шиптар» встигли провести кілька значимих заходів на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету: з нагоди 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Албанією відбулася науково-практична конференція «Албанія і албанці: історія, етнографія, сучасність» (2018); круглий стіл «Сторінками історії албанського прапора» (2018); «Збереження та розвиток історико-культурної спадщини албанців України: проблемні питання та шляхи їх вирішення, присвяченого Дню народження національного героя Албанії Георга Скандербея» (2019). Цього ж року в Ізмаїльській картинній галереї було відкрито виставку україно-албанської культури з експозицією предметів декоративно-прикладного мистецтва та живопису місцевих албанців. На щорічному фестивалі «Бессарабська тантелла» у 2018 р. було уперше представлено албанське етнічне подвір'я з експозицією інтер'єра сільського дому та блюдами національної кухні. В селі Каракурт влаштовуються етнічні фестивалі на День святого Георгія з виступами народних колективів та сільські вокально-хореографічні колективи «Колорит» та «Рілндія», відбуваються численні візити делегацій з яскравими екскурсійними програмами. Молода і амбіційна албанська громада планує налагодити культурні зв'язки з албанцями Запорізької області, розширити співробітництво з офіційними структурами Албанії, вести плідну просвітницьку діяльність.

Соціально-культурна діяльність громадських організацій Буджака відіграє важливу роль у формуванні суспільно-політичного клімату регіону. Народна дипломатія представників національних діаспор акумулює ідеї, спрямовані на створення

оптимальних умов для задоволення своїх потреб і інтересів в сфері культури, освіти, мистецтва, спорту і туризму.

Бібліографія:

1. Агульников С. (2010). Пам'ять о друге. *Revista Archeologica*. Vol. VI. № 1. С. 209–211.
2. (2014). Буджак. Историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины / Ред. А.И. Киссе, А.А. Пригарин, В.Н. Станко. Одесса-Измаил: СМІЛ. 744 с.
3. Государственный комитет статистики Украины: Численность и состав населения Одесской области по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/odesa/>
4. Иванов М. (2018). Культурна діяльність Ізмаїльської болгарської громади ім. Святої Софії. *Культурний простір бессарабських болгар*. Болград: Ірбіс. С. 8–11.
5. Кожокару В. М. (2000). Этимология Дунай-Днестровского междуречья в золотоордынское время. *Стени Европы в эпоху средневековья: Зб. наук. пр.* Т. 1. С. 271–275.
6. Кружков Д. (2007). Дружество «Кирил и Методий». URL: <http://www.bessarabbolgar.narod.ru/kim1.html>
7. (2018). Культурний простір бессарабських болгар / Ред. Т.С. Шечук. Болград: Ірбіс. 204 с.
8. Миланов А. Территориальная автономия для советских болгар. 999: *Болградский вестник*. № 7 (13) от 14 июля 1991 г.
9. Офіційний вебсайт Bessarabiendeutsche Verein. URL: <https://www.bessarabien.de/index.php>
10. Портал німців України. URL: <http://deutsche.in.ua/>
11. Тодоров Н. Болгары должны объединиться в борьбе за суверенитет Украины: Выступление Николая Тодорова, члена совета общества имени Кирилла и Мефодия на 1 Съезде болгар СССР 19 мая 1991 г. 999: *Болградский вестник*. № 7 (13) от 14 июля 1991 г. с. 2.

12. Циганенко Л. Ф. Одеська обласна Асоціація «Бессарабія»: особливості становлення та діяльності. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1751>

13. Shevchuk Tetyana (2015). The Legends of the Serpent Island in the Danube Delta. *Journal of Danubian Studies and Research*: Vol. 5. Issue No 2. Galați: Editura Universitara Danubius. P. 139-153.

14. Teodorescu Dimitrie G. Poesii populare române. București: «Tipografia moderna» G. Luis, 1885. 719 p.; Densușianu, Nicolae. Dacia Preistorică cu opre față Dr. Istrati C.I. București: Editura Arhetip, 1913; 2002-reprint. 1152 p.

**НАСЛЕДИЕ ПРОТОПОПА АВВАКУМА В БУДЖАКЕ:
ИЗМАЙЛЬСКИЕ СТРАНИЦЫ БИОГРАФИИ Ф. Е. МЕЛЬНИКОВА**

Александр Пригарин

доктор исторических наук, профессор

Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова

prigarin.alexand@gmail.com

В этом году мы отмечаем две юбилейные даты – 400-летие со дня рождения протопопа Аввакума и 60-летие со дня смерти Федора Ефимовича Мельникова. В контексте этих мемориальных мероприятий, была проведена выставка «Старообрядцы Украины: история, традиции и современность» в октябре 2020 г. в г. Одессе. Среди разнообразных тематических стендов особо выделялся сюжет памяти Ф.Е. Мельникова и экспедиционным находкам о его пребывании в 1930-е гг. в Измаиле.

Сторонники дониконовского православия создали первые сознательные и структурированные диаспоры русского народа. Эти мощные этноконфессиональные анклавы сформировались далеко за пределами исторической и современной России и обладали всеми атрибутами эмиграционных общностей [1]. В переселениях искали телесного и духовного спасения сотни тысяч людей, начиная с самых ранних этапов распространения Раскола как феноменального явления в этнокультурном прошлом